

Bibelhermeneutikk for barn¹

AV KRISTIN MOEN SAXEGAARD

Kristin.M.Saxegaard@mf.no

Bibelen er ingen barnebok. I alle fall ble den ikke skrevet som det opprinnelig. Den ble skrevet av og for menn og tolket i en helt andre historiske og sosiale forhold enn dem vi har i dag. Dette er utfordringer som gjør at når vi som voksne leser Bibelen, lærer vi oss noen grep for å forstå den boken vi kaller hellig tekst.

- Vi lærer oss å lese delene i lys av helheten.
- Vi leser Det gamle testamente i lys av Det nye testamente.
- Vi leser loven i lys av evangeliet.
- Vi skiller mellom sentrum og periferi.

Voksenhermeneutikk

Mange voksne har et passivt forhold til kirka og kjenner ikke lenger tilhørighet til kristen tro for egen del. Likevel har de et ønske om at barna deres skal bli kjent med de kristne trossannheter og med Bibelens fortellinger. Derfor er det fortsatt svært mange som bærer barna sine til dåp, og som ønsker å lese kristen barnelitteratur for barna sine. Hvordan hjelper trosopplæringen disse foreldrene som ikke helt vet hvor de skal begynne?

Min erfaring er at mange slike foreldre føler seg underlegne i forhold til egen kompetanse og evne til å tro slik de tenker de «virkelig» troende gjør. Mens andre, og kanskje vel så mange, synes det er vanskelig å innta rollen som «forkynner» for en kristendomsforståelse og bibelfortolkning de ikke selv kan stå inne for. I stedet for formidlingsglede ender de gjerne med forlegen taushet.

Sannheten er at de færreste troende og aktive bibellesere leser Bibelen bokstavelig fra perm til perm. Alle har kanskje ikke en spikret definisjon på hva slags bibelsyn de har, men mange kjenner seg godt igjen i det vi kaller et personalt bibelsyn. De forstår Bibelen som *hellig* og som *åpenbaring* på den måten at de mener tekstene ble skrevet av mennesker som kunne fortelle om helt spesielle åpenbaringer fra Gud, enten gjennom konkret erfaring eller mer som en visjon, men at disse åpenbaringene ble forstått og gjenfortalt ut fra de historiske betingelsene menneskene levde under. Åpenbaringen og teksten som forteller om åpenbaringen er derfor aldri helt identiske.

Videre må vi ta med at de nedskrevne tekstene har vært gjenstand for en lang og uoversiktlig overleveringsprosess hvor noen av de opprinnelige kildene er falt bort, mens nye tolkninger er blitt lagt til. Det vi i dag sitter igjen med, er derfor kun bruddstykker av den opprinnelige åpenbaringsteksten. Et personalt bibelsyn forutsetter dermed at Bibelen *inneholder* gudsåpenbaringer, men at ikke alle bibeltekster nødvendigvis *er* åpenbaring.

Alt dette er problemstillinger knyttet til Bibelen som hellig og historisk tekst. Disse problemene kommer før vi i det hele tatt begynner å snakke om hva som er sentrum og hva som er periferi. Da er vi inne på det som omhandler tekstens innhold, noe som byr på minst like store utfordringer.

Hva forteller vi barn?

Hva så med barna? Til barna sier vi noe ganske annet. Til barn gjenforteller vi gjerne Bibelen uten noen form for lyssetting.

- Vi serverer dem fortellingene som om alle var historisk sanne.
- Vi gjør Bibelen til en faktabok om Gud.
- Vi harmoniserer tekstene slik at de henger sammen, så summen av det som fortelles blir sannheten om Gud – fra a til å.
- Vi forteller som om alt i Bibelen er like riktig og like viktig.
- Vi gir uttrykk for at «Guds ord» er å lese Guds egne tanker.

Da sønnen min felte tenner, fikk storesøstre hans ham til å tro på tannfeen. Jeg synes det var litt ubehagelig. Jeg liker ikke å lure unger, prøve å få dem til å tro noe jeg selv er helt overbevist om at ikke er sant. Slik har jeg det med bibelfortellingene også. Jeg får meg ikke til å si til barn at det er sant at

- verden ble skapt på 7 dager.
- Methusjalah ble hele 969 år.
- Noa klarte å finne et par av hver dyreart til arken sin.

Jeg får meg ikke til å si det, fordi jeg selv ikke tror det var slik det skjedde, men – enda viktigere – fordi poenget med fortellingene ligger et helt annet sted, og *poenget* er vel verdt å få med seg.

Barnetro er noe vi liker å verne om i vår kirke, og mange mener det er viktig å la barn få ha barnetroen sin i fred. Men barn oppdager selv, ganske tidlig, at bibelfortellingene ikke alltid er så enkel å forstå.

– Hvis Noa tok bare ett par hunder inn i arken, spurte datteren min da hun var 9, hvilken rase tror du han valgte? Og – Hvem var det dyret som ble ofret rett etterpå? Hva var vitsen med å ta inn to av det slaget? Var det liksom dinosauren, som døde ut? Og så begynner de å plukke fra hverandre, og det er ganske lett, for det er mye som ikke stemmer, sånn rent matematisk. Lenge før de er 12, har de latt Darwin vinne kampen om utviklingslæren og forkaster hele Bibelens budskap. – For det er jo ikke sant, er det vel?

Det er trist når store barn forlater barnetroen sin av så enkle grunner. Bibelens sannheter er for dyrebare til at de skal kunne avspises med forenklet evolusjonsteori. Dessuten lager vi oss selv nye og store utfordringer når vi forenkler Bibelens budskap på denne måten. For mens vi voksne tillater oss å lese bibeltekstene gjennom briller av historisitet, sentrum og periferi, gir vi barna våre bilder som er absolutte og ufravikelige, enten det fortelles om Gud som aktivt utsletter hele byer i sin brennende harme, eller det fortelles om en Gud som bare er taus og ikke griper inn når Jefthas datter ofres av sin egen far.

To spørsmål jeg stiller når jeg leser bibellitteratur for barn er: Hvem forventer vi er lesere av denne litteraturen? Foreldre og andre voksne som forutsettes trygge i troen selv, eller også til de litt mer perifere? Og hva ønsker vi at barnetro skal være? På 50-70-tallet var alt så mye enklere. Da regjerte Mia Hallesby, Anne de Vries og Margrethe Munthe. De var klare og tydelige på at barneforkynnelse var morallære, først og fremst. Skal vi fortsette å lære barn kristen tro slik besteforeldregenerasjonen lærte det? Trygt og godt – hvis du er lydig og snill og gjør som Gud vil? Eller finnes det bedre alternativ, som klarer seg mot evolusjonsteori, og som også de litt mer avventende foreldrene orker å lese?

Tradisjonell formidling i en postmoderne tid

Besteforeldre er klart de ivrigste kristendomsformidlerne for barn. De er også den sterkeste kjøpergruppa av barnelitteratur og barnebibler. Det er derfor fristende, og kanskje også økonomisk nødvendig, å lage barnebøker som tekkes nettopp besteforeldregenerasjonen. Besteforeldre er også klart en stor resurs i trosopplæring. Trosopplæringen i hjemmet er, som all forskning viser, noe av det viktigste og mest utslagsgivende barn kan få med tanke på senere kirkelig tilhørighet. Ære være besteforeldrene for det.

Samtidig har en del ting endret seg nokså radikalt de siste 30 årene.

Den postmoderne tidsalder kom til Norge en gang på 70-tallet og gjennomskuet troen på at historien var mulig å rekonstruere, og også at

det var mulig å meisle ut den *ene* objektive sannheten.

Norge og Skandinavia har gjennomgått en stor grad av sekularisering og er i dag blant de mest sekulære land i verden.

Samtidig er religionene kommet nærmere, og både religionsdialog og kirkelig økumenikk er mer fremtredende i samfunnet nå enn før.

Disse endringene innebærer at vi har fått en nedtoning av de gamle, selvsagte og vedtatte sannhetene, samtidig som det har åpnet for større religiøs frimodighet hos det norske folk. Disse samfunnsendringene byr på konkrete utfordringer som gjør at vi ikke kan formidle kristen tro på akkurat samme måte som for 30 år siden. Jeg skal nevne to slike utfordringer:

For det første utfordrer den måten vi tenker eksklusivitet på. Kristendommen, slik den ble praktisert i Norge hele forrige århundre, var preget av å være nokså eksklusiv. Den kristne barnelitteraturen har vært nokså ureflektert når det gjelder å omtale dette. Mye av forkynnelsen forholder seg til en innenfor/utenfor-tematikk, hvor «vi» er frelst, og «de andre» skal inviteres inn. «Alle, alle vi ha med til himmelen.» Det er også nokså vanlig med fortegnede fiendebilder. Da jeg underviste teologistudenter på Menighetsfakultetet om «barnet og Det gamle testamente», og vi hadde om Noas ark, var samtlige studenter overbevist om at det stod i Bibelen at Noa ble plaget av folk som så på han mens han holdt på å bygge. Denne enigheten var så massiv at jeg ble usikker. Hadde jeg oversatt det? Vi måtte bla opp og sjekke sammen. Det står ikke et ord i 1 Mosebok om noen som plaget. Det må ha vært alle studentenes tidligere barnebibler eller forkynnelse de har hørt som barn, som hadde gitt dem disse tankene. Muligens for å gjøre tanken om utryddelse forståelig. Samtidig skaper denne fremstillingen en tanke om at fienden, eller de slemme, er det ikke så farlig med. De kan ha det så godt.

Mange barnebibler er snare med å lære barn at Gud er på deres side mot fienden, enten det handler om å felle Jerikos murer og «hele byen» blir utryddet, eller det handler om å drepe den dumme, hedenske Goliat. Vi finner også mange eksempler på nokså fortegnende bilder av fariseere og vantro jøder i barnefortel-

linger fra evangeliene. I tillegg til å bygge under for et langt sterkere fiendebilde enn det Bibelen selv har, gir gjenfortellingene også inntrykk av at Gud alltid er med og alltid kan ordne opp for den som er på den riktige siden.

Et annet felt den tradisjonelle barneforkynnelsen utfordres på, er barns forhold til autoriteter. Barn i dag lærer å tenke selv, og å tenke demokratisk og solidarisk. Verken foreldre eller lærere er absolutte autoriteter lenger, heller ikke Bibelen. Når Bibelens ord ikke stemmer med erfaringen, tas den ikke i samme grad til etterretning som tidligere. Bibelen får gjennomslag i de tilfeller den stemmer overens med erfaringen, men tas i mindre grad bokstavelig som etisk norm. En tradisjonell barneforkynnelse kan fortsatt gi grunnlag for en barnetro, men jeg redder det er en barnetro som i liten grad er rustet for livet, ikke bare voksenlivet – men barnets eget liv og hverdagslige erfaringer. Jo flere barn som lever under andre rammer enn den tradisjonelle kjernefamilien, og jo flere barn som har en venninne eller venn som heter Dalal eller Mir, desto mer kreves det av bevisstgjøring, nytenkning og hermeneutiske refleksjoner i møte med den kristne barnelitteraturen.

Fortellingene som kulturarv og livstolkning

Et alternativ til en tradisjonelle «bibeltro» formidling av Bibelen for barn er å se på bibelfortellingene som en sentral kulturskatt, som en del av kulturarven. Denne måten å forstå Bibelen på stemmer godt med hvordan Bibelen formidles i RLE-faget i skolen.

De kristne grunnfortellingene blir fortsatt regnet som en del av den norske identiteten. Og de siste tiårene er Bibelens fortellinger kanskje blitt viktigere enn noen sinne. Det gamle testamente knytter sammen tre verdensreligioner. Vi deler bibelfortellinger med både jøder og muslimer. Fortellingene gjør oss alle til Abrahams barn. Vi hører sammen.

Det er viktig å kjenne til kulturarven for å forstå samfunnet vi er en del av. Det er viktig å kjenne slitesterke fortellinger om Gud og mennesker for å forstå oss selv. Livstolkning kaller vi det. Fortellingene ruster oss til å leve livene våre, kjenne oss igjen, lære og gjøre kloke valg,

være en del av fellesskapet av mennesker gjennom alle tider.

Da jeg var liten gutt og gikk på skolen, da hendte det at vi guttene sa:

Lærer, vær grei fortell et av dine eventyr, du vet det er det eneste vi vil ha.

Og det hendte at læreren var grei og ikke orket å svare nei,

Og alle små hodene ned på pulten glei.

Da skjønte alle sammen at vi var lykkelige, da skjønte alle sammen at lærer'n forstod

At alle små er nødt til å høre eventyr hvis man skal kunne vokse og bli stor.²

Mange vil være enige i at bibelfortellingene er slike viktige livsfortellinger. Men er det, sett fra kirkens side, tilstrekkelig at vi behandler Bibelen som en kulturskatt på linje med folkeeventyrene fra Asbjørnsen og Moe? Mister vi ikke da helt grepet om Bibelen som «hellig tekst» og «Guds ord»?

Bibelfortellingene som bilder

Mange synes det er problematisk å lese Bibelen først og fremst som et litterært verk. De synes det blir å redusere Bibelen som hellig tekst. Men hva annet er egentlig bibelteksten, enn litteratur? Den jødiske teologen Adele Berlin skriver i innledningen til sin metodebok i litterær bibelanalyse hva vi egentlig kan si om bibelfortellinger:

Å lese fortellingen om Abraham er som å se på et maleri av eple. Vi kan studere maleriet, vurdere eplets form og farge, like eller mislike det, bli sulten av å se det; det kan minne oss om mormors eplehage; vi kan assosiere det med epler vi kjenner fra virkeligheten. Men vi kan ikke plukke det ned fra bildet og spise det. Bildet av eplet er bare et bilde. Og det sier ingen ting i seg selv om det finnes epler i virkeligheten eller ikke, om epler er røde eller blå i virkeligheten. Slik er det også med Abraham. Vi kan se ham for oss der han går på veien til Moria berg. Vi kan føle med ham eller la oss provosere. Han minner oss kanskje om noen vi kjenner – eller vår egen erfaring om den tilsynelatende uforståelige og harde Gud. Men vi kan ikke ta Abraham til side og snakke med ham, spørre ham ut om hvordan det gikk

etterpå. Fortellingen om Abraham sier faktisk ingen ting om det fantes en virkelig Abraham en gang eller ikke. Fortellingen er bare en fortelling; den bringer oss aldri tilbake til historien.³

Dette er den ubarmhjertige sannheten om alle fortellinger, også bibelfortellingene, at de ikke er noe annet eller mer enn fortellinger, rent teknisk sett. Samtidig vil jeg ikke gi søsteren min rett i at fortellingene er *bare*. Riktignok har mange troende erfaringer av Gud, som går utenfor bibelfortellingene. Men for å forstå de kristne sannhetene, om skapelse, inkarnasjon og frelse, er vi avhengig av fortellingene rundt. Ellers blir det bare abstrakte termer. Og ikke nok med det: Fortellingene kommer gjerne i bruk når det viktigste skal sies. Når det ikke lenger er mulig å sette rene ord på ting, når definisjonene glipper og forklaringene stilner, da kommer fortellingene. De er et middel for å få fram de dypeste sannhetene. Bibelen selv bruker fortellinger når noe viktig skal bringes frem:

I begynnelsen, når forholdet mellom Gud, verden og mennesket skal settes, da fortelles det om himmel og jord og Adam og Eva. Selvsagt er Eden-fortellingen bare en fortelling; det var ingen øyenvitner som skrev da Adam lå der i sin dypeste søvn. Men Eden-fortellingen er ikke *bare*. Den forteller sant om det å være menneske, om kjærlighet, ensomhet, fri vilje, overmot, velsignelse, hat, sjalusi og frykt. Hva mer kan vi forlange?

Kong David må ha vært en egenrådige herre som ingen klarte, eller kanskje ingen turde, å snakke til fornuft gjennom rasjonelle formåninger. Når det virkelig gjaldt som mest, og det gjorde det opptil flere ganger med David, kom det kloke mennesker til ham og fortalte ham fortellinger. Oppdiktete fiktive historier. En gang kom profeten Natan og fortalte om en bonde som eide et eneste lam. En annen gang kom en kvinne utkledd som fattig enke og fortalte sin oppdiktete historie. Slik fikk de lokket David ned fra sin høye trone og fikk ham til å innse sine egne feilgrep.

Når det vanskeligste skal forklares, som Gud og det ondes problem, da forteller Bibelen om Noa og om Job. Og selv om vi fortsatt ikke for-

står etter å ha lest, så blir vi kanskje litt klokere likevel.

Da de lærde spurte: «Hvem er min neste?» eller: «Hvor er Guds rike?» begynte ikke Jesus å liste opp, forklare og peke rundt seg. Nei, Jesus fortalte en lignelse som satte alt på hodet og sa mye mer enn det folk egentlig var ute etter å vite.

Fortellingene er ikke *bare* fortellinger. De får oss til å åpne oss for nye perspektiv; de er bilder på de viktigste sannheter i livet. Fortellingene er skatter.

Barnehermeneutikk

Det er grenser for hvor mye hermeneutisk snakk en skal påføre barn. Det sier seg selv. Men teologi er ikke statisk. Heller ikke barne-teologi. Jeg tror vi tar grundig feil dersom vi mener at innholdet i barneforkynnelsen er gitt, og at vi kan snu bunken og gjenta akkurat det samme som ble sagt for 40 år siden, like lite som vi kan forvente at barna og foreldrene deres forholder seg til et samfunn og barneoppdragelsesideal å la 1960. Det er nødvendig med en refleksjon og noen enkle grep som gjør at barnelitteraturen kan få en dynamikk som ligner den vi finner i Bibelen selv. En trenger ikke gå så langt for å finne disse grepene. Bibelen er full av dem.

Vi kan lære av alle innledningene vi finner i urhistorien og fedrefortellingene. Alle *toledot'*ene. «Dette er fortellingen om,» begynner svært mange fortellinger i 1 Mosebok med – fortellingen om da jorda ble skapt, fortellingen om Noa og hans ætt, fortellingen om Abraham. *Toledot'*ene går igjen som et mønster, som et «Det var en gang.» Det minner oss at dette er fortellinger satt i system, i en egen fortellings-*sjanger*, som viser at disse fortellingene er noe ganske annet enn moderne historieskriving.

Barnebibelforfattere kan med fordel lære av, ta vare på og dyrke det *fantastiske* som fortelles i Bibelen – og all humoren. Det er ganske uheldig å bli 969 år. Det er ganske vanvittig å se for seg Noas båt, med absolutt *alle* dyrearter inni. Det er lov å la barna lure på om det er spøk, eller om alt som står er ramme alvor. Det er lov å la det forbli litt underfundig, når Bibelen selv ikke svarer.

Barnebiblene trenger ikke fortelle om Guds alltid tydelige plan når bibelfortellingene ikke selv gjør det. Bibelen fremstiller en langt mer dynamisk Gud enn noen barnebibel jeg har sett, tør våge seg på. Bibelen selv åpner for mye mer undring rundt Guds vesen og Guds nærvær enn det barnebiblene gjør. Dersom vi leser bibelfortellingene nøye, ser vi raskt at fortellingene handler mer om mennesker enn de gjør om Gud. De forteller mye om lengsel etter Gud, men ikke alltid om Gud selv. Vi er så vant til å lese Gud inn i tekstene at vi ser Gud over alt. Men Gud er svært lite til stede både i Esters og Ruts bok, i Jakob- og Josef-fortellingen, i David-fortellingene og i mange andre fortellinger. Bibelen sier dermed implisitt at ikke alt som fortelles i Det gamle testamentet, nødvendigvis er Guds vilje, verken når salmisten klagger over fienden, når Jefta holder sitt løfte, og kanskje ikke heller når fortelleren hevder det var Guds vilje at hele byer ble utslettet med dyr, kvinner og barn. Det som er sikkert, er at selv om ikke alt var Guds vilje, så var Gud likevel glad i sitt folk.

Framfor alt: Bibelen har 4 fortellinger om Jesus, fire fortellinger som er uforenelige nok til at selv et barn skjønner at ikke alle kan være helt korrekte. Minst 3 av dem må være tolkninger. Barnebiblene forteller alltid bare *en* Jesus-fortelling.

Et siste poeng er mangfoldet. Bibelen inneholder et stort fortellingsmangfold, om livet og om Gud. Barnebiblene trekker gjerne fra de fortellingene som handler om snille og modige gutter som stoler på Gud og får det godt i livet.⁴ Gjerne som prins eller noe annet fint. Det finnes en rekke fortellinger i GT som ikke ender lykkelig, hvor Gud tilsynelatende ikke hører eller urett blir begått. Etter mitt skjønn er det ikke riktig at alle vanskelige fortellinger om gudsfravær, urett og overgrep skal ties i hjel. Det gir liten troverdighet dersom barneforkynnelsen ikke setter ord på noen av de vanskelige sidene i livet, men bare handler om en Gud for de gode dagene. Det kan føre til et misforstått gudsbilde om at Gud er der bare for de gode dagene. Ved å åpne opp for mangfoldet innrømmer vi overfor barna at livet er mangfoldig, og at til og med Gud er mangfoldig, at noen

fortellinger om Gud er vanskelig å forstå, men at det aldri er hele sannheten om Gud. Det er alltid er mye mer å si. Vi blir egentlig aldri ferdig. Alternativet til et mangfoldig Guds bilde blir et bilde som kan tillempes, avgrenses og kontrolleres. Det blir raskt ubrukelig. De fleste voksne har et bibelsyn og et gudsbilde som tilsier at Gud er større enn deres fatteevne, og større enn det Bibelen kan forklare. Jeg tror barn også kan forstå dette, ganske lett, dersom de bare fikk muligheten.

Det å skulle forstå Bibelen som litteratur og fortelling utfordrer selvsagt bibelsynet til noen og enhver, særlig det bibelsynet vi voksne gjerne tillegger oss på vegne av barna.⁵ Men det finnes nok av eksempler som viser at når barneforkynnelsen og litteraturen skal gå inn og «redde» bibelfortellingen, skaper det gjerne nye, minst like store problem. En stor utfordring for mange ungdommer er at de må «avlæres» noen av barnetroens grunnsannheter før de kan fortsette å tro, fordi de erfarer at barnetroens sannheter ikke stemmer med livet.

Noter

- 1 Teksten er opprinnelig et foredrag holdt på Trosopp-læringskonferansen 09.
- 2 De lillos: «Eventyr» i *Før var det morsomt med sne*. Sonet Norsk Grammofon A.S. (1987).
- 3 Adele Berlin: *Poetics and Interpretation of Biblical Narrative*. Bible and Literature Series, 9. Sheffield: Almond Press, (1983).
- 4 Se Kristin Moen Saxegaard, «Når Gud angrer *nesten*». *Prismet* 2/2009.
- 5 Se Astri Ramsfjell: «Gudsbilder i barnelitteraturen» i *Barnet i teologi og kirke*. Red. Olav Hognestad og Dagfinn Rian. Trondheim: Tapir.

Sammendrag

Jeg spurte innledningsvis: Hva slags barnetro vil vi at barnebibellitteraturen skal gi? Og hvem ønsker vi å nå som lesere og formidlere av kristen barnelitteratur?

Veldig mange voksne har en barnetro de ser på med godhet og nostalgi, men som det er lenge siden de anså som relevant for livet. I stedet for å bidra til en slik barnetro som en blir nødt til å korrigere eller til og med legge bort når en blir ungdom og voksen, trenger vi en barneteologi som gir en enkel nok tro tilpasset barnet, men som likevel ikke er en annen enn den en senere forhåpentligvis skal leve med. Vi trenger barnebibler som disse voksne kan føle seg fortrolig med, og fremfor alt trenger vi barnebibler og en barnebibelhermeneutikk som opplevdes troverdig for det store barnet, selv etter fylte 12 år. Darwin var blitt et kjent begrep, og verden har rullet å rase noen ganger. Barnehermeneutikk må gi rom for at det er mye vi ikke forstår, men at Bibelens mange fortellinger gir oss glimt av Gud og forteller oss noe sant om hvem Gud er og hvem vi er. En slik tilnærming til Bibelen kan gi grunnlag for en barnetro som varer inn i voksenlivet.